

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 10. 1938

İbni Sinanın Tedbirül Müsafirin Risalesi

Dr. A. Süheyl Ünver

İbni Sina' mızın bu makalesinden çıkarılan ve bu gün için ehemmiyetli olan bahislerini muhtevi muhtasar bir kısmı (*İbni Sina'*nın seferde bulunanların yapacakları tedbirlere aid makalesi hakkında bir mülâhaza) namı altında Tedavi kliniği ve Laboratuvarı Dergisinin 1938 senesi 29 uncu numarasında neşrolunmuştu. Şimdi bu risalenin Ayasofya Kütüphanesinde 4819 numaralı Mecmuai Resailde bulunan aslının Tıp Tarihi Enstitüsünün fotoğrafı ile çıkarılan bir kopyasından (Şekil 1 - 10) Süleymaniye Kütüphanesi Direktörü Bay Müderris *Hazmi Tura* tarafından yapılan tam tercemesini neşrediyoruz.

*İbni Sina'*nın bu risalesi yolda ittihaz olunacak vakı tedbirlere ve yol ârizaları karşısında yapılacak tedavilere güzel bir misaldir. *İbni Sina'*nın bu makalesi kanunundan çıkartılmış bir kısım değildir. Tokatlı Hekim *Mustafa Efendi* [1] tarafından terceme edilen kanunun kendi hattı destile Ragıb Paşa Kütüphanesinde mahfuz 5 ve 6 ncı defterinde Tedbirülmüsafir hakkında mühim malûmat vardır [2]. Fakat birinci numaralı sahife ile asıl metnin

[1] Tokatlı Mustafa efendi XVIII inci asrın çok çalışkan ve âlim hekimlerindendir. Başvekâlet arşivinde Tıp dosyası numara 790 da Hekim başı Büyük Hayrullah efendi inhasile Tokatda 1275 de açılan Pervane Bey Darüşşifasına oğlu Tabib Mehmed Raşid efendinin tayini mevzuubahistir. Bu vesika ile bu büyük âlimin oğlunun da hekim olduğunu ve Tokatlı olması dolayısıyla Tokatda Selçuklular Darüşşifasına tayini kaydı mühim görüldüğünden tercemei haline ilâve olunmak üzere buraya kaydedildi.

[2] Kanun — Hekim Tokatlı Mustafa efendi tercemesi. El yazısı ile olan defterlerinden : Külliyyat 5, varak 494 b

الجملة في تدبير المسافر وهي ثمانية فصول الفصل الاول في تدبير اعراض نذير بامرض

a 496 الفصل الثاني قول كلي في تدبير المسافر

b 497 الفصل الثالث في توقي الحرو خصوصا في السفر وتدير من يسافر فيه

b 498 الفصل الرابع في تدبير من يسافر في البرد

b 499 الفصل الخامس في حفظ الاطراف عن ضرر البرد

Yerinde ve zamanında serbet hikâyeler anlattığı da vaki olur. Kendisinin bazı makul düşünceleri arkadaşları arasında darbi mesel hükmüne geçmiştir.

Israfa daima kızar, kendi yağile kavrulmağı sever, borçtan edediyen nefret eder ve borçlu bir adamı faziletsizlikle itham ettiği zamanlar da olur. Hiç bir zaman pahalı elbise yaptırmaz. Kendisinin bir çok hoş ve şahsi mantıkları da vardır.

Dr. A. Süheyl Ünver

Anadolu folklorunda haizi ehemmiyet gibi görülen bazı misaller

Dr. A. Süheyl Ünver

Amasya : Lokman hekim efsanesi. Bu hekim Amasyaya bir saat mesafede yüksekte yatar. Lokman hekim dünyayı çok gezmiş, büyük bir adammış. Gezdiği yerlerde hastalıklara ilaç aramış ve bulmuş. Hatta ölüme de çare bulmuş. Hikâyesi budur :

Hekim bütün hastahkların ve ölümün de çaresini bulunca bunları kitab haline getirmiş yazmış, Amasyada Kunç köprüsünden geçerken Cebrail Allahın emrile gelmiş ve kitabına vurarak ölme çare yazılı sahifeyi suya düşürmüş ve artık ölüme çare bulamıyacaksin demiş ayrılmış. Bu suların aşağıda suladığı arpa tarlalarının arpaşı onun için şifalı sayılır ve arpa suyu şifa niyetine içilir. Amasyada diğer bir efsane şudur :

Lokman hekim ölüme karşı üç su bulur. Baş, orta, son. Kendi vücüdüne göre kalp yapdırır ve çırağına beni kesip parçalıyacaksın, kalıba dökceksin. Bu suları sıra ile kullanarak beni tecessüm ettireceksin diyor. Çırağı da bunu yapıyor. Eti döküyor, kalıba koyuyor. Birinci su etleri toparlıyor. İkincisi kısmen hayat veriyor. Fakat üçüncü su dökülüp gidiyor. Allah bu suyun kullanılmaması için şişesini düşürterek kırdırıyor. İşte bu su arpa tarlasına akdığından arpa suyunu şifalı sayarlar. Lokman hekime otlar ben filan hastalığa yararım diye söylerlermiş. Sütliğin sıtmayı kesdiğini bulmuş.

Amasya : İdrara arpa ve buğday ekilir. Buğday-yeşillenirse oğlan olacağına inanılır.

Gaziantep : Çocuğu yaşamiyanlar kurdun postunun ağzından çocuğu geçirirler.

Anamur : Kendi kendine çıkan yaralara insan mevadı gaitesi sürmek suretile iyi olacağını söylerler. Buna da şu misali getirirler : Nuh Peygamber gemisini yaparken Nuhun kavmine hakaret etmek üzere Firavunlar her gün gemiye gelir pislerlermiş. Bir zaman sonra Firavunlarda müthiş bir cilt hastalığı husule gelmiş. Çok bizar olmuşlar. Firavunun biri gene gemiye pislerken pisliğin içine düşerek iyi olmuş. Diğerleri de bundan alarak iyi olmuşlar ve Nuhun gemisi bu suretle temizlenmiş.

Mersin : Gözne kalesinde vaktiyle bir pranses varmış. Bunun nur topu gibi bir kız çocuğu dünyaya gelmiş. Lâkin zamanında yürüyememiş. Vucudü sui şekil almış ve kötürüm olmuş. İyi etmek için maddi ve manevi her türlü çareye baş vurulmuş. Kaleye avdet ederlerken bu Pranses yolda büyük abdestini etmiş. Temizlenmesi için burada içme suyunda yıkanırken kas katı kesilmiş. Bunu hayra yorarak bir müddet daha suda bırakmışlar, az zamanda bu tedaviye devam etmekle çocuk iyi olmuş. Valdesi burasını imar etmiş. Buradaki içme suyu şöbreti o zamandan gelirmiş.

Izmir (Çeşme) Çeşme ılıcalarına giderken gül bağçe yanında içmeler ve zamanı kadimeden kalma bir heykel var. Uzun saçlı bir kız elile karnını gösteriyor. Efsanesi budur : Vesaiti nakliyenin en az bir zamanında zengin ailelerden birisi kızını o yerden geçirerek götürüyor. Kız susuyor. Etrafında su bulamıyorlar. (Yahut kız midesinden hasta oluyor, hekime gidiyor. O gül bağçeden geçerken susuyor). O kayalıktan sızan tuzlu sulardan içiyorlar. İçince mide ağrısı kalmıyor ve iyi oluyor ve heykeli de orada duruyor.

Konya ve Niğde : Bir hasta midesinden çok şikâyet eder. Bir türlü iyi olmaz. Evladlarına : Ben ölünce midemi açın, derdim nedir anlayınız der. Ölünce midesini açarlar. Çakı sapı gibi sert bir ur çıkar. Bu taş sonra çakıya sap yaparlar. Bir gün bu pıçakla siyah turp soyarlar. Turbun soyulmasile bu taş sap erimeğe başlar. Meğerse bu derdin ilâcı turp imiş. Eğer bu hasta sağlında turp yese imiş, midesinde ur eriyecmiş.

Pek eski bir Türk adeti olarak sihirli taşlar vardır. Bunlarla tefe'ül ederler, ilaç yaparlar ve husulü murad için kullanırlar. Bu Anadolunun her tarafında vardır. (Bursa, Nevşehir, Ayıntap, Nezip)

Sinop : Ağrılı ve kulunçlu yerlere 20—30 kadar iğne saplanır. 15 dakika kadar güneşte durur, ağrılar geçer.

Bu misallerin ehammiyeti fazladır. Zira Anadolunun eski halkı ve civar eski milletlerin tıbbi folklorlarıyla benzerlikleri vardır.

Quelques exemples intéressants du folklore d'Anatolie.

Dr. A. Süheyl Ünver

Amasya : Légende du médecin Lokman. — Il répose une heure audessus d'Amasya. Il a beaucoup voyagé et est un grand personnage. Partout il a cherché et trouvé des remèdes contre les maladies, et même contre la mort. Voici son histoire :

Lorsque le médecin Lokman avait découvert les remèdes contre toutes les maladies et même contre la mort, il les inscrivit tous dans un livre. Une fois qu'il passa par le pont de Kountch à Amasya, l'ange Gabriel approcha, sur l'ordre de Dieu, et, frappant sur le livre, fit tomber dans l'eau la page où se trouvait noté le remède contre la mort ; il s'éloigna en disant : désormais tu ne trouveras plus de remède contre la mort. C'est pourquoi l'orge des champs arrosés par ce cours d'eau, passe pour guérissante, et on boit son eau pour être sauvé de maladies.

On raconte à Amasya cette autre légende : Le médecin Lokman trouve trois eaux contre la mort : la première, la moyenne et la dernière. Il fabrique un moule correspondant, à son propre corps et ordonne à son apprenti de le couper en morceaux et de le mettre dans ce moule, et il ajoute : Tu appliqueras ces eaux par leur ordre et me ressusciteras. L'apprenti obéit, remplit le moule des morceaux de chair. La première eau rassemble les morceaux de chair la deuxième donne un peu de vie, mais la troisième est versée et se perd. Dieu avait fait tomber et casser ce flacon, afin que cette eau n'est soit pas utilisée. Parceque cette eau coula dans le champs d'orge, on considère l'eau de cet orge comme guérissante. Les plantes auraient dit elles-mêmes à Lokman : moi je suis bonne contre telle maladie. Il a trouvé que l'euphorbe coupe la fièvre.

Encore Amasya : On sème sur de l'urine de l'orge et du froment. Si le froment verdit, on aura une fille, si c'est l'orge, un fils.

Gaziantep : Ceux dont les enfants ne survivent pas, font passer leur enfant à travers la gueule d'une peau de loup.

Anamour : Les plaies apparaissant spontanément sont guéries si on les enduit des propres matières fécales. On en donne cet exemple : Lorsque le prophète Noé construisit son arche, les Pharaons venaient, pour infliger un outrage au peuple de Noé, chaque jour souiller l'arche. Tant de temps après, il se produisit une formidable maladie de la peau parmi les Pharaons, qui en avaient à souffrir beaucoup. Quand une fois un des Pharaons souillait encore l'arche, il tomba dans ses propres excréments et guérit. Les autres en prenaient à leur tour et guérèrent et l'arche de Noé fut ainsi nettoyée.

Mersine : Il y avait une fois une princesse dans la forteresse de Gueuzné. Elle eut une fille belle comme la lumière, mais ne pouvait pas marcher en son temps, son corps se déforma et elle fut paralytique. On essaya tous les moyens matériels et moraux pour la guérir. Au retour à la forteresse, cette enfant fit son grand besoin dans la route. Elle employa une eau potable pour se nettoyer et devint d'un coup tout à fait dure. On la laissa pendant un temps dans l'eau, considérant l'évènement comme de heureux présage, et en effet, après peu de temps de cette cure, elle guérit. Sa mère peupla ces parages, et l'eau potable de cette contrée est fameuse depuis lors.

Smyrne (Tchechmé) : Allant aux eaux thermales de Tchechmé, on voit près de Gül Bahtché des eaux potables et une statue très ancienne. Une jeune fille aux longs cheveux montre de sa main son ventre. Voici la légende : Une famille très riche voyagea avec leur fille par cet endroit, sur les moyens de transport les plus rapides. La jeune fille a soif et on ne trouve pas d'eau aux environs. (Autre version : La jeune fille est malade de l'estomac et va chez le médecin. Celui-ci, passant par Gül Bahtché, a soif). On lui faire boire une eau salée, suintant des rochers. Alors les douleurs de l'estomac cessent, elle guérit et sa statue y reste comme souvenir.

Konya et Niğde : Un malade se plaint de son estomac, impossible de le guérir. Il dit à ses enfants : Quand je serai mort, ouvrez mon estomac et trouvez la cause de mon mal. Ils en font ainsi et voient une tumeur dure comme le manche d'un couteau. Ils utilisent cette pierre comme manche de canif. Un jour, ils en pèlent du radis noir et la pierre fond. Or, le radis est le remède

contre cette maladie. Si cet homme avait mangé dans sa vie du radis, la tumeur dans son estomac aurait fondu.

Une coutume turque très ancienne se rattache aux pierres magiques. On en fait la bonne aventure, des médicaments et les emploient pour obtenir la réalisation d'un souhait. On trouve ces habitudes partout en Anatolie. (Brousse, Nevşehir, Ayıntap, Nezip).

Sinope : On pique les endroits douloureux et où l'on sent l'algie, 20 ou 30 fois avec une épingle. Après avoir été exposé au soleil pendant 15 minutes, la douleur cesse.

